

ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ОРНИТОЛОГИЯЛЫҚ ОБРАЗДАР ТАБИҒАТЫ

Поэзия – ақынның жанының теберенісі, рухының биіктігі мен ішкі жан-дүниесінен сыр шертетін ерекше жыр. Біз өлең жырлардың жазылуына байланысты бірнеше топтарға бөлеміз. Арнау өлеңдері, жыр, дастан, толғау деп жатамыз. Дегенмен поэзияның айтар тағы да басқа қыры, шертер сыры бар екенін ұмытпаған жөн. Ол поэзиядағы бейне деп аталады. Мысалы, «қазақ поэзиясындағы бәйтерек бейнесі» немесе «қазақ поэзиясындағы құстар бейнесі». Мысалы, бір ақындар тобы болады, олар табиғатқа жан бітіреді, күзді күңіретіп, қысты пәк етіп жырлауға құмар. Сол секілді жазды жадыратып, көктемді жаңа өмірге, жаңа серпіліспен байланыстырады. Бір ақындар тобы болады, сезімнің сан түрін жырлай алатын, махаббатқа от беретін жырларымен жүректі баурайды. Осындай ақындарымыздың бір тобы құстарға жан бітіріп, поэзияларына арқау етеді. Сондай ақындарымыздың бірі әр сөзі от болып шыққан от ауызды ақын болған Махамбет Өтемісұлы.

Махамбет Өтемісұлы құстардың бейнесі мен ерекшеліктеріне қарай өз өлеңдеріне тиімді арқау ете білген. Ақынның жырларының ерекшелігі сол, жеткізер ойын, жырлар жолдарын әрдайым құстардың бейнесімен салыстыра отырып береді. Сол секілді ақынның мына бір өлеңіне назар аударатын болсақ:

«Мен қарақұстан туған қалықпан,
Сөйлер сөзге жалықпан.
Көптер көзін тіккендей,
Көп соңыма түскендей,
Көптің несін алыппын?
Тыңда, халық, әлеумет,
Көп кісіден анықпын» – дейді [1,92].

«Мен қарақұстан туған қалықпын» деп аталатын бұл өлеңінен біз бұрын соңды естіп көрмеген «қалықпан» деген құстың атауын кездестіреміз. Қалық құсының тарихына көз жүгіртсек, өте сирек жағдайда туылатын, кездесе бермейтін құстың бірі. Халық арасында қыран құстың бір түрі болып саналады. Аңыздарға сүйенсек, қарақұстың тоғызыншы құсын осылай атайды екен Біз бұл өлең жолдарынан «қалықпын» деп, бейбітшілік, биікте самғайтын еркін құспын дегенін байқаймыз. Олай болса «қалық» құсының негізі символы еркіндік пен бейбітшілікте. «Ат-жігіттің майданы» атты өлеңіндегі мына бір жыр жолдарына назар аударсақ:

«Аспандағы бозторғай –
Бозаңда болар ұясы.
Бозаңның түбін су алса,
Қайғыда болар анасы.
Қара лашын, ақ тұйғын
– Қайыңда болар ұясы.
Қайыңның басын жел соқса,
Қайғыда болар анасы»

Соғыс заманында өмір сүрген от ауызды ақынның мұндағы «бозторғай» деп отырғаны боз ұядағы нәресте іспеттес. Бозаңның түбін, яғни ұясының түбін су алар болса, анасының қайғыда боларын жеткізіп тұр. Дегенмен, ақынның мұндағы ойы мен жырлаудағы мақсаты мүлдем бөлек. Өзінің туған жеріне төнген қауіптен алаңда болатынын, өзін елінің анасындай көретінін айтқысы келгендей. Елінің басына «қайыңның басын жел соққандай» жел соғылса да, «бозаңның түбін су алатындай» дауыл келсе де өзінің қайғыда боларын айтады. Мұндағы құстардың бейнесін ақын «халық, ауыл» символымен тікелей байланыстырады. Ауылына аспаннан қауіп төнсе де, жерден топан су келсе де өзінің қайғыдан қан жұтатын жағдайда екенін жырлайды.

Махамбет Өтемісұлы өлеңдерінде сұңқар бейнесін көп кездестіре аламыз. Мәселен мұндағы:

«Томағалы сұңқар мен едім,
Толғамалы найзамен
Толықсып жауға шапқанда,
Бір озғанмын жұртымнан.
Ер дұшпаны көп болар,
Қатын-дұшпан жігіттер
Не демес дейсің сыртымнан?» [2,97].

Дәл осы жырда ақын сұңқар бейнесін ерекше береді. Назар аударар болсақ, «көп кісінің бірі емеспін» дегеніне сияды. Өзін бірегей етіп таныта отырып тағы да сұңқарға теңейді. Мұндағы сұңқардың бейнесін біз жүйрік әрі батыр символына сая аламыз. Бұл өлең жолдарының барлығы бізде Махамбет Өтемісұлының шығармаларынан, жалынды жазбаларынан келтірілді. Дегенмен қазіргі заман ақындарына немесе тәуелсіздік жылдарындағы өлең-жырларға зер салып қарасақ ондағы құстар бейнесі мен символы мүлдем басқаша жетуі мүмкін. Себебі бұл тарих, оқиға, жыр.

Олай болса, қазақ поэзиясының аса көрнекті өкілінің бірі, құстарды шығармаларына арқау ете білген ақын Есенғали Раушановтың шығармашылығына назау ауадара отырып, мына бір өлең жолдарына зер салсақ:

«Сатпаған құстар ғана,
Әсіресе, бозторғай ұшқан дара.
Менің ессіздіктерімді қайталауды

Тілемеймін дос түгіл, дұшпанға да» –дей отырып, ақын құстарды адалдық пен пәктікке балайдын дара ұшатын бозторғай құсын да тазалықтың символына балайды. Осы секілді ақынның «Алматының аспаны» атты өлеңінде:

«Көк кептер мезі болған жауыннан көп,
Ойлайды алда қанша дауыл бар деп.
Қалаға үйрене алмай жүрсе керек,
Ол дағы мен сияқты ауылдан кеп.
Тәйірі, біздер үшін сел деген не?!

Көк кептер,

Көндігеміз сен де, мен де.

Бұйығып үндемейсің, жазған құсым,

Ал айтшы, не істейік көнбегенде?»– дей отырып, өзінің ішкі жан дүниесін көк кептердің тұрысына балайды [2,140].

Құсқа сұрақ қоя отырып өзін де сол құстың өзіне балап, артынан сұраққа да жауап беріп тұрғанын көреміз. Ақын мұнда көк кептерді өмірден түңіліп, күресуге шамасы қалмаған жанның тағдырына ұқсатады. Ақын мұны өз шығармасына ішкі жанындағы аласапыран оқиғалармен байланыстырып көркем жеткізгенін байқаймыз. Мұндағы көк кептерді мұнның жырышысы арқылы беріп тұрғанын, көк кептердің символын өмірдің бар дегеніне көндіккен, шарасыз құсқа теңейміз.

«Іңір» атты өлеңінде ақын құстар бейнесін осылайша береді:

«Үйрек емес көлден ұшқан аспандап,

Көк алалы бұлттардың легі еді.

Толқын мініп томашадай қасқалдақ

Екі аяғын ескек етіп келеді.

Көлден ұшқан бұлттар емес көк ала,

Күн еді ғой ұясына асыққан.

Көлеңкелер шырмалып қап қоғаға,

Көмек күтіп қол бұлғайды қашықтан.

Қайтам мен де,

Зеріктім һәм жалықтым,

Көл де, шөл де – жүрегімде,

Өзімде.

... Бірсін- бірсін сөнеді анау алып күн

Томашадай қасқалдақтың көзінде» [3,146].

Бұл орайда ақын өзіміздің жерімізде мекен ететін, наурыз айларында ұшып келетін, басқа құстардан ерекше маңдайында ақ тері қаптары бар, аяғы қысқа, байшайларында жапырақ тәрізді тері қаптарлары бар жыл құсы қасқалдақты өлеңіне арқау етіп тұр. Өлеңдегі қасқалдақтың символы еліне асыққан, томашадай қасқалдақтың бейнесі. Яғни туған жерге деген сағынышын ақын құстардың образымен бере отырып, қасқалдақты өзінің орнына қояды. Өзін қасқалдаққа теңейді. Ақын тек ішті жан-дүниесіндегі арпалысты ғана емес, әзіл-ысқақ өлеңдерінде де құстардың образын ұмытымды пайдалана білген.

Құстардың әсем бейнесін шығармаларына арқау еткен ақындар қатары аз емес. Солардың бірі қазақ поэзиясында мұзбалақ атымен танылған Мұқағали Мақатаев. Ақынның «Қарлығашым келдің бе?» атты өлеңіне назар аударсақ:

«Қарлығашым, келдің бе, қаршығадан саумысың?

Аман-есен жеттің бе, айыр құйрық нау-құсым?

Оралдың ба, тағы да өзің өскен ұяға,

Оралдың ба, сүйіктім, екеуің де бармысың?

Қарлығашым, бұ қалай, қайда кеткен серігің?

Зияны жоқ зиялым, өкпелетті сені кім?

...Түсінікті, сүйіктім, түсінікті айтпа енді,

Тұмар құсым кеткен-ау тырнағында перінің» [4,59].

Қарлығаш құсы туралы ел арасында аңыздар да, мақалдар да жетерлік. Бала күнімізден оқып өскен «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?» сынды ертегілер де осының дәлелі. Бүлдіршіндерге қарлығаш-адамның досы деп те түсіндіреміз. Бұл өлең жолдарында да ақын қарлығаш құсын өзінің жанына жақын тартып, бар сырын шығарғысы келетін досының бейнесіне теңейді. Адамға дос бола алатын бірден-бір құс қарлығаш болып табылмақ.

Құстардың ішіндегі ерекшесінің бірі, ерліктің символына айналған құс-қыран. Қыран құсының қасиетіне теңеліп жазылған өлеңдер мен жыр шумақтары аз емес. Мысалы, Сырбай Мәуленовтың «Бүркіт»,

Сәбит Мұқановтың «Тау бүркіттері», Абай Құнанбайұлының «Қыран бүркіт неге алмайды, салса баптап» және тағы көптеген ақындардың шығармалары бар. Осының ішінен «Қыран бүркіт не алмайды салса баптап» өлеңіне тоқталсақ:

«Қыран бүркіт не алмайды, салса баптап,
Жұрт жүр ғой күйкентай мен қарға сақтап.
Қыран шықса қияға, жібереді
Олар да екі құсын екі жақтап.
Қарқылдап қарға қалмас арт жағынан,
Күйкентайы үстінде шықылықтап.
Өзі алмайды, қыранға алдырмайды,
Күні бойы шабады бос салақтап.
Тиіп-шығып, ыза қып, ұстатпаса,
Қуанар иелері сонда ыржықтап» [5,49].

Осы өлең жолдарынан-ақ қыран құсының неліктен жігерлік пен ерліктің символы екенін білуге болады. Халқымыз қыран құсының бойындағы осындай ерекше қасиеттеріне балап ер балаларына да «Қыран», «Сұңқар» сынды есімдер беріп жатады. Бұл ең әуелі қыран құсының символының жігерлі, рухты, қайсарлы екенін білдіреді.

Ақындардың жырлау сарыны мен жеткізу шеберлігіне байланысты әр құсты әр поэзиядан әр түрлі образбен де көре аламыз. Байқағанымыздай бір ғана ақынның шығармашылығының өзінен бірнеше құс атауларын бірнеше бейнеде кездестіру болады.

Құстар табиғатымыздың жаратқан көркемдігінің бір белгісі. Әр қайсысының белгілі бір мағынасы, жеткізер ойы бар. Осы мақалада біз сол құстардың әдебиетіміздегі орны мен символына тоқталып өттік. Құстардың символы қазақ поэзиясында ерекше орынға ие, ол ақындардың жырларының бірден-бір арқауы.

- 1.Махамбет. Ереуіл атқа ер салмай. Өлеңдер. – Алматы: «Жазушы» баспасы, 1989.-142 б.
- 2.Дулат, Махамбет, т.б.Шығармалары.– Алматы: «Нұрлы Press.kz», 2014. – 384 б
- 3.Раушанов Е. Бозанға біткен боз жусан: Өлеңдер мен поэмалар. –Алматы: Раритет, 2006. – 384 бет.
- 4.Мақатаев, М. Тамаша айым – тамызым: өлеңдер / М. Мақатаев. – Алматы : Қазақпарат, 2016. – 336
- 5.Абай. Шығармаларының екі томдық толық жинағы : өлеңдер мен аудармалар, поэмалар, қара сөздер. Т.2 / Абай Құнанбайұлы. – Алматы : Жазушы, 2002. – 336 б.

Даудова А.Ю., НАО «Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова», факультет иностранных языков, гр. РАП-42
(Научный руководитель — м.ф.н., старший преподаватель Калижанова А. Н.)

МУЛЬТФИЛЬМЫ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ-ПЕРЕВОДЧИКОВ

(на примере культурно-исторических ландшафтов Бетпақдалы)

Данное исследование продолжает серию междисциплинарных экспериментов с применением инновационных образовательных технологий для формирования, сохранения и воспроизводства традиционных культурных ценностей в социокультурном пространстве у студентов-переводчиков. В данной статье речь пойдет о роли мультфильмов в развитии межкультурной компетенции обучающихся-лингвистов, поскольку без нее профессиональная деятельность не может быть успешной.

Межкультурная компетенция – это эффективное и бесконфликтное взаимодействие с представителями других культур без потери собственной культурной идентичности [1, 664]. Обладатель межкультурной компетенции является полноправным участником диалога культур, своевременно адаптируясь в процессе коммуникации во избежание конфликтных ситуаций, и не теряя при этом себя [1, 666]. Переводчику межкультурная компетенция позволяет: (1) учитывать этнокультурные ценности, нормы, представления и особенности вербального и невербального поведения [2, 25]; (2) улавливать неявные культурные отсылки, адаптировать юмор и игру слов, а также правильно подбирать эквиваленты [3]; (3) находить контакт с аудиторией и избегать обид [4, 19]. Поэтому развитие межкультурной компетенции давно имеет приоритетное значение в программах подготовки переводчиков [5].

Переводческую межкультурную компетентность можно развивать, анализируя аутентичные тексты, размышляя о культурных различиях, участвуя в межкультурном взаимодействии и получая обратную связь от носителей языка [6-7]. Мультфильмы прекрасно стимулируют межкультурное обучение [8], являясь мультимодальным текстом, сочетая визуальные, вербальные и семиотические системы для отражения культурных особенностей произведения через преувеличенных персонажей, попадающих порой в абсурдные ситуации [9, 82]. Перевод же мультфильмов поднимает множество межкультурных проблем, таких как: (1) адаптация специфических для конкретной культуры смыслов [10]; (2) адекватность при переводе юмора, который часто зависит от игры слов, иронии, аллюзий и культурных отсылок [3]; подбор естественных для целевого языка выражений [11].